# ЛЕКЦІЯ 3. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ НАСЕЛЕННЯ В МАСОВОМУ СПОРТІ

**План:**

1. Мотивація до фізичної активності: вікові, гендерні, соціальні особливості.
2. Комунікативна та виховна роль спортивно-масових заходів.
3. Роль лідерства, командної взаємодії та волонтерства у масовому спорті.

**1. Мотивація до фізичної активності: вікові, гендерні, соціальні особливості.** Фізична активність є не лише біологічною потребою людини, а й важливим компонентом її соціального та культурного буття. У сучасному суспільстві участь у масовому спорті дедалі виразніше розглядається як форма самореалізації, соціальної взаємодії, підтримання психологічного благополуччя та формування відповідального ставлення до власного здоров'я. Водночас сам факт усвідомлення користі рухової активності ще не означає готовності людини систематично займатися фізичними вправами. Між знанням про необхідність руху та реальною поведінкою існує складний мотиваційний простір, у якому взаємодіють потреби, цінності, установки, емоції, попередній досвід, соціальне оточення та доступність відповідних форм фізичної активності.

З психолого-педагогічної позиції мотивацію до фізичної активності доцільно розуміти як систему внутрішніх і зовнішніх спонукань, які визначають виникнення, спрямованість, інтенсивність та сталість поведінки людини у сфері рухової активності. Мотив відповідає на питання, ***чому людина прагне бути фізично активною***, тоді як мотивація характеризує динамічний процес формування та реалізації цього прагнення. Саме тому завдання фахівця зі спортивно-масової роботи полягає не в механічному залученні населення до певного заходу, а у створенні таких педагогічних і соціально-психологічних умов, за яких фізична активність набуває для людини особистісного сенсу.

У цьому контексті важливим є розмежування ***зовнішньої та внутрішньої мотивації***. Зовнішня мотивація формується під впливом соціального схвалення, винагороди, престижу, рекомендацій фахівців, прагнення відповідати очікуванням оточення або уникнути негативної оцінки. Внутрішня мотивація ґрунтується на переживанні задоволення від самого процесу діяльності, відчутті компетентності, автономії, особистого прогресу та приналежності до певної спільноти. Для масового спорту особливо важливо забезпечувати поступовий перехід від ситуативної зовнішньої мотивації до більш стійкої внутрішньої. Якщо людина бере участь у заході лише через зовнішній стимул, її активність може припинитися одразу після зникнення цього стимулу. Якщо ж фізична активність стає частиною особистої системи цінностей, формується передумова для довготривалої участі.

Філософський вимір проблеми мотивації полягає в тому, що фізична активність пов'язана з питанням ***ставлення людини до власного тіла, часу та способу життя***. Тіло не є лише біологічним об'єктом, який необхідно підтримувати у функціональному стані. Воно є способом присутності людини у світі, засобом діяльності, комунікації, самовираження та переживання власних можливостей. Відтак культура руху може розглядатися як складова загальної культури особистості. Завдання спортивно-масової роботи полягає у формуванні такого ставлення до фізичної активності, за якого рух сприймається не як примусовий обов'язок, а як природна та ціннісно значуща частина повсякденного життя.

**Вікові особливості мотивації.** Мотиваційна структура фізичної активності істотно змінюється протягом онтогенезу. Вікові відмінності пов'язані не лише з фізіологічними можливостями людини, а й із трансформацією її соціальних ролей, потреб, цінностей, життєвих завдань та характеру міжособистісних зв'язків.

У ***дитячому віці*** провідними мотиваторами фізичної активності є потреба в русі, грі, пізнанні навколишнього середовища, емоційному переживанні та взаємодії з однолітками. Для дитини фізична активність здебільшого не потребує складного раціонального обґрунтування: рух є природним способом освоєння світу. Тому педагогічно доцільними є ігрові, змагальні та сюжетні форми діяльності, які забезпечують позитивний емоційний досвід. Надмірна орієнтація на результат, жорстке порівняння дітей між собою або постійна акцентуація на помилках можуть послаблювати мотивацію.

У ***підлітковому віці*** мотивація стає складнішою. Зростає значення групової належності, соціального визнання, самоствердження та формування особистої ідентичності. Підліток прагне не просто рухатися, а знайти діяльність, яка відповідає його уявленням про себе. Тому масовий спорт може виконувати важливу функцію соціалізації: спортивна секція, клуб, змагання чи туристичний захід стають простором формування дружніх зв'язків, відповідальності та досвіду співпраці. Водночас у цьому віці особливо важливими є педагогічна підтримка, психологічна безпека та недопущення принизливого порівняння фізичних можливостей учасників.

Для ***молоді та студентського віку*** характерним є поєднання декількох мотиваційних напрямів: прагнення до фізичного самовдосконалення, емоційної розрядки, соціальної взаємодії, набуття нових компетентностей, участі у спільнотах та організації власного дозвілля. Значну роль відіграє автономія: молода людина хоче самостійно обирати вид активності, режим занять та рівень залучення. Тому ефективна спортивно-масова робота повинна пропонувати різноманітність форматів – від рекреаційних заходів і фітнесу до командних видів спорту, туристичних активностей та масових спортивних подій.

У ***дорослому віці*** структура мотивації значною мірою визначається професійною діяльністю, сімейними обов'язками, часовими ресурсами та загальним способом життя. На перший план часто виходять підтримання функціонального стану організму, профілактична спрямованість, психологічне відновлення після професійного навантаження, зниження рівня повсякденного стресу та потреба в соціальному спілкуванні. Важливо, що для цієї категорії населення фізична активність конкурує з іншими життєвими пріоритетами. Отже, організатор спортивно-масової роботи має враховувати не тільки бажання людини займатися, а й реальні умови, у яких це бажання повинно реалізовуватися.

У ***старшому та похилому віці*** мотивація до рухової активності дедалі більше пов'язується з підтриманням функціональної незалежності, соціальної активності, збереженням можливості виконувати повсякденні дії та підтримувати контакти з іншими людьми. Важливого значення набуває не спортивний результат як такий, а якість життя, суб'єктивне відчуття активності та залученості до соціального середовища. Тому програми масового спорту для старших вікових груп повинні бути адаптованими за інтенсивністю, доступними за організаційними умовами та психологічно комфортними.

Таким чином, ***універсальної мотиваційної моделі для всіх вікових груп не існує***. Одна й та сама форма спортивно-масової діяльності може мати різну психологічну цінність для дитини, студента, працюючої дорослої людини та представника старшого покоління.

Професійна компетентність організатора полягає саме у здатності бачити за формально однаковою потребою у фізичній активності різні життєві смисли її учасників.

**Гендерні особливості мотивації.** Гендерні відмінності мотивації до фізичної активності необхідно розглядати обережно, уникаючи спрощених тверджень про нібито «чоловічі» або «жіночі» мотиви. Поведінка людини формується під впливом не лише біологічних характеристик, а й соціальних норм, культурних очікувань, попереднього досвіду, доступності спортивної інфраструктури та моделей поведінки, які демонструє найближче соціальне середовище.

У різних соціальних групах можуть спостерігатися відмінності у пріоритетності мотивів фізичної активності. Для частини чоловіків значущими можуть бути змагальність, досягнення, демонстрація компетентності, командна ідентичність та професійно-спортивне самовдосконалення. Для частини жінок важливими можуть бути соціальна взаємодія, емоційне благополуччя, рекреаційний характер активності та підтримання функціонального стану. Проте такі тенденції не повинні перетворюватися на стереотипи: індивідуальні відмінності всередині кожної гендерної групи часто є значнішими, ніж середньостатистичні відмінності між групами.

Особливої уваги потребує ***принцип гендерної рівності у спортивно-масовій роботі***. Він передбачає створення рівних можливостей для участі, доступу до спортивної інфраструктури, прийняття організаційних рішень, лідерства та волонтерської діяльності. Водночас рівність можливостей не означає механічної однаковості програм. Педагогічно обґрунтована організація передбачає врахування різноманітності потреб, досвіду та життєвих обставин учасників.

Для фахівця принциповим є зміщення акценту ***від зовнішніх характеристик людини до її індивідуальної мотиваційної структури***. Запитання «до якої групи належить учасник?» має поступатися запитанню «що саме робить цю діяльність значущою для конкретної людини?». Такий підхід відповідає сучасній персоніфікованій парадигмі фізкультурно-спортивної діяльності.

**Соціальні детермінанти мотивації.** Мотивація до фізичної активності формується не у вакуумі. Вона залежить від соціального середовища, економічних можливостей, освіти, професійної зайнятості, сімейного укладу, доступності спортивної інфраструктури та культурних норм. Тому низьку фізичну активність населення некоректно пояснювати лише «відсутністю бажання». У багатьох випадках проблема пов’язана з обмеженням можливостей для реалізації цього бажання.

Важливим фактором є ***соціально-економічний статус***. Вартість спортивних послуг, транспортна доступність, наявність безпечних просторів для рухової активності та вільного часу можуть істотно впливати на участь населення у спортивних програмах. Звідси випливає важливий принцип соціальної педагогіки масового спорту: чим ширшими є можливості доступу до фізичної активності, тим менше мотиваційна поведінка залежить від індивідуальних матеріальних ресурсів.

Не менш значущим є ***сімейне та найближче соціальне оточення***. Людина частіше сприймає фізичну активність як нормальну складову способу життя, якщо вона бачить відповідні моделі поведінки у батьків, друзів, партнерів або колег. Отже, мотивація може мати характер соціального наслідування. Спортивна поведінка стає не лише особистим вибором, а частиною певної культури повсякденності.

Велику роль відіграє ***належність до соціальної групи***. Участь у біговому клубі, аматорській спортивній команді, туристичній групі, фітнес-спільноті або волонтерському русі створює додаткові соціальні стимули. Людина отримує можливість не лише виконувати фізичні вправи, а й спілкуватися, отримувати підтримку, обмінюватися досвідом та відчувати власну значущість. Саме тому масовий спорт може бути ефективним інструментом подолання соціальної ізоляції.

Суттєвий вплив має також ***інформаційне середовище***. Соціальні мережі, цифрові платформи, спортивні застосунки та медіаконтент здатні стимулювати інтерес до фізичної активності, демонструвати моделі поведінки й підтримувати залучення. Водночас надмірна орієнтація на зовнішні стандарти, порівняння та демонстративні показники може створювати психологічний тиск. Тому завдання фахівця полягає у формуванні критичного та здорового ставлення до інформаційних моделей фізичної активності.

**Психолого-педагогічні умови формування стійкої мотивації.** Ефективність спортивно-масової роботи значною мірою визначається тим, наскільки організатор здатний трансформувати одноразовий інтерес учасника у стійку поведінкову установку. Для цього доцільно забезпечувати кілька взаємопов'язаних умов.

По-перше, ***автономію вибору***. Людина повинна мати можливість обирати вид активності, рівень складності та формат участі відповідно до власних потреб і можливостей.

По-друге, ***відчуття компетентності***. Завдання мають бути посильними, але водночас такими, що створюють перспективу розвитку. Важливо фіксувати індивідуальний прогрес, а не зводити оцінювання до порівняння учасників між собою.

По-третє, ***позитивний емоційний досвід***. Радість руху, задоволення від взаємодії, відчуття досягнення та приналежності до групи можуть стати самостійними мотиваторами подальшої участі.

По-четверте, ***соціальну підтримку***. Сприятливий психологічний клімат, доброзичливе спілкування, партнерська взаємодія та відсутність принизливої конкуренції сприяють формуванню стійкого інтересу.

По-п'яте, ***смислову наповненість діяльності***. Учасник має розуміти, навіщо він бере участь у заході та яке значення ця діяльність має особисто для нього. Саме тут фізична культура переходить від набору вправ до культури життя.

Отже, мотивація до фізичної активності є складним багаторівневим феноменом, що формується на перетині біологічних потреб, психологічних механізмів, соціальних взаємодій та культурних цінностей. Для сучасного фахівця зі спортивно-масової роботи принципово важливо відмовитися від уявлення, що головним завданням є просто «залучити людину до спорту». Значно важливішим є ***створити умови, за яких людина сама знаходить особистий сенс у фізичній активності та включає її у власний спосіб життя***.

У цьому полягає одна з фундаментальних відмінностей між формальною організацією спортивного заходу та професійною спортивно-масовою роботою. Перша забезпечує присутність людини на майданчику, стадіоні чи в спортивній залі; друга формує передумови для того, щоб фізична активність стала частиною її життєвої культури. У кінцевому підсумку метою є не максимальна кількість учасників окремої акції, а ***стійка культура рухової активності населення***, у якій фізичне, психологічне та соціальне благополуччя розглядаються як взаємопов'язані виміри людського життя.

**2. Комунікативна та виховна роль спортивно-масових заходів.** Спортивно-масові заходи є важливим соціально-педагогічним феноменом, у межах якого фізична активність набуває значення, що виходить далеко за межі безпосереднього виконання фізичних вправ. Масовий спорт створює специфічне середовище соціальної взаємодії, де людина не лише реалізує потребу в руховій активності, а й вступає у відносини співпраці, суперництва, підтримки, взаємної відповідальності та комунікації. Саме тому спортивно-масовий захід доцільно розглядати не просто як організаційну форму фізкультурно-спортивної діяльності, а як своєрідний соціальний простір, у якому відбувається формування особистості та її ставлення до інших людей, суспільства і самої себе.

У філософському вимірі спорт можна розглядати як одну з форм людського самоствердження та спільної діяльності. Людина долає не лише фізичний простір або певну дистанцію, а й власні психологічні бар'єри, інерцію, невпевненість, пасивність. Проте в масовому спорті особливого значення набуває не стільки результат окремого учасника, скільки сам факт включення людини у спільну діяльність. У цьому контексті спортивно-масовий захід стає простором переходу від індивідуального «я» до соціального «ми». Саме ця трансформація значною мірою визначає його комунікативний і виховний потенціал.

***Комунікативна функція спортивно-масових заходів*** полягає у створенні умов для безпосередньої або опосередкованої взаємодії між різними категоріями учасників: спортсменами, аматорами, організаторами, педагогами, тренерами, волонтерами, суддями, представниками громадських організацій, уболівальниками та іншими членами громади. На відміну від багатьох повсякденних соціальних ситуацій, спортивний захід об'єднує людей навколо спільної мети, зрозумілих правил і визначеної системи взаємодії. Це створює сприятливе підґрунтя для встановлення соціальних контактів.

Особливість спортивної комунікації полягає в тому, що вона має як ***вербальний, так і невербальний характер***. Вербальна комунікація реалізується через інструктажі, пояснення, обговорення тактики, взаємні домовленості, підтримувальні висловлювання, оголошення організаторів тощо. Невербальна складова проявляється через жести, міміку, пози, погляд, рухи, дистанцію між учасниками та інші форми поведінкової взаємодії. У командних і групових видах активності значна частина інформації передається саме через такі невербальні сигнали, що сприяє розвитку соціальної чутливості та здатності правильно інтерпретувати поведінку інших людей.

Водночас спортивно-масові заходи виконують функцію ***соціальної інтеграції***. Учасники можуть істотно відрізнятися за віком, професією, рівнем фізичної підготовленості, соціальним статусом, життєвим досвідом і мотивацією. Проте в межах спільної спортивної діяльності ці відмінності частково відходять на другий план, оскільки учасників об'єднує спільна діяльність. Особливо важливим це є для масового спорту, орієнтованого не на селекцію найбільш підготовлених, а на залучення широких верств населення.

Соціально-інтегративний потенціал спортивно-масових заходів проявляється на декількох рівнях. На ***мікрорівні*** відбувається встановлення міжособистісних контактів та формування малих груп. На ***мезорівні*** спорт сприяє консолідації колективу, закладу освіти, підприємства, спортивної організації або територіальної громади. На ***макрорівні*** масові спортивні події можуть формувати відчуття належності до ширшої соціальної спільноти та сприяти розвитку громадянської солідарності.

Важливим аспектом є також ***міжпоколіннєва комунікація***. Спортивно-масові заходи можуть створювати ситуації, у яких діти, молодь, дорослі та люди старшого віку беруть участь у спільній діяльності. Така взаємодія має значний педагогічний потенціал, оскільки забезпечує обмін досвідом, моделями поведінки, життєвими цінностями та соціальними установками. Для молодої людини контакт із представниками інших поколінь може сприяти розвитку толерантності, поваги та здатності враховувати інший життєвий досвід.

Окреме значення має ***комунікативне середовище спортивного заходу***. Його якість значною мірою залежить від професійної діяльності організаторів. Чіткість інформації, доступність правил, коректність інструктажу, культура звертання до учасників, доброзичливий стиль взаємодії та оперативне реагування на проблемні ситуації безпосередньо впливають на психологічний комфорт учасників. Тому підготовка фахівця до спортивно-масової роботи повинна передбачати не лише організаційно-методичну, а й комунікативну компетентність.

Фахівець має вміти адаптувати комунікацію до особливостей цільової аудиторії. Наприклад, інформація для дітей повинна бути максимально зрозумілою, структурованою та доступною; для молоді важливою може бути інтерактивність і використання цифрових каналів комунікації; для людей старшого віку – чіткість, послідовність та доступність інструкцій. Отже, ефективність спортивно-масового заходу залежить не лише від його програми, а й від того, ***як саме ця програма комунікується учасникам***.

Не менш важливою є ***виховна функція*** спортивно-масових заходів. Виховання у сфері масового спорту не обмежується формуванням фізичних якостей. Воно охоплює розвиток моральних, соціальних, емоційно-вольових та громадянських якостей особистості. Спортивна діяльність створює ситуації, у яких людина повинна дотримуватися правил, приймати рішення, взаємодіяти з іншими, долати труднощі, контролювати емоції та відповідати за власну поведінку.

Одним із базових виховних механізмів є ***дотримання правил***. Правила у спорті мають не лише технічне значення. Вони формують уявлення про межі допустимої поведінки, справедливість, відповідальність і взаємну повагу. Учасник засвоює принцип: спільна діяльність стає можливою тоді, коли кожен визнає певні правила та готовий їх дотримуватися. У ширшому соціальному контексті це сприяє формуванню правової та соціальної культури.

Важливим результатом спортивного виховання є ***формування відповідальності***. Навіть у масовому заході індивідуальна поведінка може впливати на інших. Учасник відповідає за виконання інструкцій, дотримання правил безпеки, коректну поведінку щодо партнерів і суперників, збереження спортивного інвентарю та дотримання організаційних вимог. Через практичну діяльність відповідальність переходить із рівня абстрактної моральної категорії у площину конкретної поведінки.

Спортивно-масові заходи також створюють сприятливі умови для розвитку ***емоційно-вольової сфери особистості***. Учасник може стикатися з втомою, невдачею, необхідністю продовжувати діяльність після помилки, очікуванням результату або необхідністю діяти в умовах обмеженого часу. У педагогічному аспекті важливо не саме переживання труднощів, а те, як людина навчається їх долати. Таким чином, спортивна діяльність може формувати наполегливість, самоконтроль, дисциплінованість, стійкість до фрустрації та здатність конструктивно реагувати на невдачу.

Водночас необхідно розмежовувати ***виховний потенціал спорту та автоматичний виховний результат***. Сам факт участі у спортивному заході ще не гарантує формування позитивних якостей. Надмірно агресивне суперництво, приниження слабших учасників, культивування перемоги будь-якою ціною або толерантність до несправедливої поведінки можуть, навпаки, породжувати негативні соціальні моделі. Тому виховний ефект залежить від педагогічної організації спортивного середовища.

У цьому контексті особливої ролі набуває ***особистість фахівця з організації спортивно-масової роботи***. Він виступає не лише організатором, а й педагогом та модератором соціальної взаємодії. Його поведінка демонструє учасникам прийнятні моделі комунікації. Коректне ставлення до переможців і тих, хто не досяг високого результату, здатність конструктивно врегульовувати конфлікти, підтримка менш підготовлених учасників і дотримання принципів справедливості формують відповідний психологічний клімат.

Особливе місце займає ***виховання толерантності та інклюзивної культури***. Масовий спорт може стати середовищем, у якому люди вчаться взаємодіяти з учасниками, які мають інші фізичні можливості, вік, досвід або рівень підготовленості. Для цього організатор повинен створювати умови, за яких відмінності не стають підставою для соціального виключення. Важливо, щоб критерії участі та система взаємодії не перетворювали масовий спорт на приховану систему відбору, де цінність людини визначається її спортивним результатом.

Виховний потенціал спортивно-масових заходів реалізується також через ***формування культури здоров'я***. Учасник поступово усвідомлює взаємозв'язок між фізичною активністю, режимом дня, відновленням, харчуванням, психоемоційним станом та якістю життя. Однак сучасна концепція здоров'я передбачає відмову від його трактування як суто фізіологічного стану. Здоров'я пов'язане із соціальним функціонуванням, психологічним благополуччям і здатністю людини підтримувати продуктивні відносини з навколишнім середовищем.

Саме тому спортивно-масовий захід можна розглядати як ***інструмент формування соціального капіталу***. Спільна участь створює мережі контактів, довіру, взаємність і готовність до співпраці. Люди, які познайомилися під час спортивної активності, можуть надалі взаємодіяти в інших соціальних сферах. У цьому сенсі масовий спорт здатний виконувати функцію своєрідної «соціальної інфраструктури», яка поєднує окремих людей і групи.

Особливо виразно ця функція проявляється під час ***масових забігів, спортивних фестивалів, сімейних спортивних свят, туристичних заходів, велопробігів, змагань серед аматорів, корпоративних спортивних подій та громадських фізкультурно-оздоровчих ініціатив***. Їхня цінність полягає не лише у кількості учасників. Значно важливішим є створення атмосфери спільної діяльності, у якій фізична активність стає засобом комунікації та соціальної взаємодії.

Слід враховувати й ***символічну функцію*** спортивно-масових заходів. Прапори, емблеми, командна атрибутика, церемонії відкриття та нагородження, спільні ритуали, символічні дистанції або благодійна мета можуть створювати відчуття причетності до певної спільноти. Людина отримує можливість пережити себе не ізольованою одиницею, а частиною колективного процесу. У філософському сенсі це відповідає фундаментальній потребі людини бути включеною у значущу для неї спільноту.

Водночас сучасний спортивно-масовий захід дедалі більше набуває ***ціннісно орієнтованого характеру***. Його метою може бути не встановлення рекорду, а популяризація здорового способу життя, підтримка громадської ініціативи, благодійність, екологічна свідомість, розвиток локальної громади або формування культури активного дозвілля. У такому випадку фізична активність стає засобом реалізації ширших соціальних цілей.

Для професійної підготовки магістрів важливо усвідомлювати, що комунікативна та виховна ефективність заходу формується ***системно***. Вона залежить від мети заходу, цільової аудиторії, змісту програми, стилю керівництва, способів мотивації, організації взаємодії, інформаційного супроводу, доступності участі та підсумкового рефлексивного етапу.

Доцільно виділити основні психолого-педагогічні механізми, через які спортивно-масові заходи реалізують свій соціально-виховний потенціал:

| **Механізм** | **Основний зміст** | **Очікуваний результат** |
|---|---|---|
| Спільна діяльність | Виконання завдань у групі | Формування співпраці |
| Соціальна взаємодія | Безпосереднє спілкування учасників | Розвиток комунікативних навичок |
| Дотримання правил | Прийняття встановлених норм | Відповідальність і дисциплінованість |
| Змагальність | Порівняння індивідуальних результатів | Цілеспрямованість і самоконтроль |
| Взаємодопомога | Підтримка інших учасників | Емпатія та взаємна відповідальність |
| Рефлексія | Осмислення власного досвіду | Самопізнання та саморегуляція |
| Соціальна ідентифікація | Відчуття належності до групи | Громадська та колективна солідарність |
| Особистий приклад | Демонстрація соціально прийнятної поведінки | Засвоєння позитивних моделей поведінки |

Важливим елементом педагогічного проєктування є ***рефлексія після завершення заходу***. Без неї отриманий досвід може залишитися ситуативним. Обговорення того, що вдалося, які труднощі виникли, як учасники взаємодіяли, що допомогло досягнути результату та які висновки можна зробити для майбутнього, переводить практичний досвід у сферу усвідомленого навчання. Для магістра як майбутнього фахівця це принципово важливо: спортивно-масову діяльність необхідно не просто проводити, а педагогічно осмислювати.

Таким чином, ***комунікативна та виховна роль спортивно-масових заходів полягає у створенні соціально-педагогічного середовища, в якому фізична активність поєднується із взаємодією, навчанням, ціннісним становленням і соціальною інтеграцією особистості***. Масовий спорт набуває справжньої суспільної значущості тоді, коли людина виходить із нього не лише фізично активнішою, а й більш здатною до співпраці, відповідальності, саморегуляції та конструктивної взаємодії.

У цьому полягає одна з принципових відмінностей масового спорту від вузького розуміння спортивного результату. ***Результат змагання завершується фіксацією показника, тоді як результат соціально-педагогічної взаємодії продовжується у поведінці людини після завершення заходу.*** Саме тому професійно організований спортивно-масовий захід варто оцінювати не лише за кількістю учасників, рівнем

організації чи спортивними результатами, а й за тим, які комунікативні, моральні, соціальні та особистісні зміни він створює.

У ширшій філософській перспективі масовий спорт можна розглядати як практику формування спільності. Людина приходить на спортивний майданчик як окрема особистість, але через спільну діяльність відкриває можливість бути частиною колективу. У цьому переході від індивідуального досвіду до досвіду спільноти і полягає одна з найважливіших соціально-виховних функцій спортивно-масової роботи.

**3. Роль лідерства, командної взаємодії та волонтерства у масовому спорті.** Масовий спорт є не лише формою організації фізичної активності населення, а й своєрідним соціально-педагогічним простором, у якому людина набуває досвіду взаємодії, відповідальності, взаємодопомоги та суспільної участі. Якщо індивідуальна фізична активність переважно спрямована на особистісний результат – зміцнення здоров'я, розвиток фізичних якостей, емоційне розвантаження, – то спортивно-масова діяльність створює додатковий вимір: ***людина діє разом з іншими і через цю взаємодію змінює не тільки себе, а й соціальне середовище***.

У цьому контексті особливого значення набувають три взаємопов'язані феномени – ***лідерство, командна взаємодія та волонтерство***. Вони забезпечують соціальну організацію масового спорту, формують механізми залучення населення та сприяють переходу від пасивного споживання спортивних послуг до активної громадянської участі. Фактично, якість масового спорту визначається не лише кількістю проведених заходів чи чисельністю їх учасників, а й тим, ***які соціальні відносини формуються в процесі цієї діяльності***.

**3.1. Лідерство як механізм організації та мотивації спортивно-масової діяльності.** Лідерство у сфері масового спорту доцільно розглядати як ***процес соціального впливу, за допомогою якого окрема особа або група осіб спрямовує діяльність учасників на досягнення спільної мети, підтримує мотивацію та формує позитивну психологічну атмосферу***.

На відміну від адміністративного керівництва, яке ґрунтується переважно на формальних повноваженнях, лідерство базується на авторитеті, довірі, компетентності, особистому прикладі та здатності об'єднувати людей. Для спортивно-масової роботи ця відмінність є принциповою. Учасник масового заходу не завжди має зовнішній стимул залишатися фізично активним. Він може припинити відвідувати тренування, втратити інтерес до занять або не відчути власної причетності до групи. Саме тому професійний організатор спортивно-масової діяльності має бути не тільки менеджером процесу, а й ***соціальним лідером, здатним створювати смисл участі***.

Лідерство в масовому спорті може реалізовуватися на різних рівнях:

- ***організаційному*** – керівник спортивної організації, координатор заходу, менеджер проєкту;
- ***педагогічному*** – викладач, тренер, інструктор, який безпосередньо впливає на мотивацію учасників;
- ***груповому*** – капітан команди, староста спортивної групи, неформальний лідер;
- ***громадському*** – активіст, представник громадської організації або ініціатор спортивного проєкту;

– ***особистісному*** – учасник, який власною поведінкою демонструє прихильність до фізичної активності та залучає до неї інших.

Особливо важливим є ***лідерство через особистий приклад***. Люди значною мірою оцінюють доцільність певної поведінки через спостереження за іншими. Якщо організатор сам демонструє дисциплінованість, повагу до учасників, етичність, готовність допомогти та позитивне ставлення до фізичної активності, ці моделі поведінки стають частиною соціального середовища заходу.

У цьому проявляється важливий педагогічний принцип: ***цінності не стільки проголошуються, скільки транслюються через поведінку***. Можна говорити про взаємоповагу, командність і відповідальність, але значно ефективніше продемонструвати їх у конкретній ситуації.

**3.2. Лідерські компетентності фахівця зі спортивно-масової роботи.** Підготовка фахівця до спортивно-масової роботи передбачає формування комплексу лідерських компетентностей. Йдеться не про домінування над групою, а про здатність ***організувати спільну діяльність таким чином, щоб кожен учасник відчував власну значущість і відповідальність за спільний результат***.

До найбільш важливих компетентностей належать:

| **Лідерська компетентність** | **Практичний прояв у масовому спорті** |
|---|---|
| Комунікативна | чітке інформування та конструктивний діалог |
| Організаційна | планування і координація спортивного заходу |
| Мотиваційна | підтримання зацікавленості учасників |
| Емоційна | регулювання психологічного клімату групи |
| Конфліктологічна | попередження та конструктивне вирішення конфліктів |
| Рефлексивна | оцінювання власних дій і результатів групи |
| Етична | забезпечення справедливості та поваги |
| Інклюзивна | залучення людей з різними можливостями |
| Стресостійка | збереження ефективності у складних ситуаціях |
| Проєктна | реалізація спортивних і соціальних ініціатив |

Для магістра, який готується до професійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту, принципово важливо розуміти, що ***лідерство не є статичною особистісною характеристикою***. Воно формується та розвивається через практику організації діяльності, комунікацію, рефлексію та аналіз власного професійного досвіду.

Особливого значення набуває ***ситуативне лідерство***. У різних умовах одна й та сама модель поведінки керівника може бути ефективною або неефективною. Наприклад, під час проведення масштабного спортивного заходу необхідні чіткість, оперативність і швидкість прийняття рішень. Натомість у роботі з аматорською групою більш результативними можуть бути партнерський стиль, підтримка автономії та спільне прийняття рішень.

Отже, професійне лідерство передбачає не постійне демонстрування влади, а ***здатність визначати, який спосіб впливу відповідає конкретній ситуації, складу групи та поставленій меті***.

**3.3. Командна взаємодія як соціально-психологічна основа масового спорту.** Командна взаємодія є одним із центральних механізмів соціалізації людини через спорт. У

широкому розумінні команда – це не просто група осіб, які одночасно виконують фізичні вправи. Це ***соціальна система, учасники якої мають спільну мету, розподілені ролі, взаємні очікування та певний рівень відповідальності один перед одним***.

У масовому спорті командна взаємодія може мати різні форми. Вона виникає під час спортивних ігор, естафет, туристичних походів, оздоровчих програм, марафонських заходів, фестивалів, спортивних флешмобів, корпоративних змагань тощо.

Педагогічна цінність командної діяльності полягає в тому, що вона створює ситуації, у яких людина змушена враховувати інтереси інших. Таким чином, фізична активність стає засобом формування ***соціального інтелекту***.

Учасник команди поступово засвоює, що:

1. власні дії впливають на результат інших;
2. спільна мета потребує координації;
3. відмінності між учасниками можуть бути ресурсом, а не перешкодою;
4. конфлікти необхідно вирішувати конструктивно;
5. успіх команди не завжди тотожний особистому успіху;
6. відповідальність перед іншими підвищує рівень самодисципліни.

Цей аспект має важливе філософське значення. ***Людина реалізує себе не тільки через індивідуальне досягнення, а й через здатність бути частиною цілого***. Масовий спорт створює простір для практичного переживання цієї ідеї: особистий результат набуває нового змісту, коли він пов’язаний із результатом групи.

**3.4. Психологічні механізми ефективної командної взаємодії.** Ефективність команди залежить від комплексу психологічних характеристик. Серед них особливе місце займають ***довіра, згуртованість, взаємна підтримка, комунікація, рольова визначеність і психологічна безпека***.

***Довіра*** передбачає впевненість учасників у тому, що інші члени групи виконуватимуть свої функції, дотримуватимуться домовленостей і не використовуватимуть слабкості інших проти них.

***Згуртованість*** характеризує ступінь єдності групи та готовності її членів підтримувати спільну діяльність. При цьому необхідно розрізняти соціальну і завданнєву згуртованість. Перша пов’язана з міжособистісними симпатіями, друга – зі спільною орієнтацією на виконання завдання.

***Рольова визначеність*** означає розуміння кожним учасником своїх функцій та очікувань щодо інших. Відсутність такого розуміння породжує дублювання дій, конфлікти або уникнення відповідальності.

***Психологічна безпека*** створює умови, за яких людина може ставити запитання, визнавати помилки, звертатися по допомогу та висловлювати власну позицію без страху приниження.

Для фахівця зі спортивно-масової роботи важливо враховувати, що командна згуртованість ***не виникає автоматично***. Її необхідно цілеспрямовано формувати через спільні завдання, комунікативні практики, взаємну підтримку, рефлексію та справедливий розподіл ролей.

**3.5. Волонтерство як форма соціальної участі у масовому спорті.** Волонтерство є особливо важливою формою залучення населення до спортивно-масової діяльності. Його сутність полягає у ***добровільній, суспільно корисній діяльності, спрямованій на***

***підтримку організації та реалізації спортивних, оздоровчих або соціально-спортивних проєктів***.

Волонтер у масовому спорті може виконувати широкий спектр функцій: інформаційний супровід учасників, реєстрацію, навігацію, організаційну допомогу, комунікацію з учасниками, підтримку окремих зон заходу, допомогу в реалізації соціальних та інклюзивних програм.

Проте зводити волонтерство до набору організаційних функцій було б методологічною помилкою. Волонтерська діяльність має ***виразний виховний та громадянський потенціал***.

Участь у волонтерських ініціативах дозволяє людині перейти від позиції споживача спортивних послуг до позиції ***суб'єкта соціальної діяльності***. Людина не просто приходить на захід, щоб отримати певний досвід, а допомагає створювати цей досвід для інших.

Саме тут виявляється важлива трансформація мотивації: ***«Я беру участь» → «Я допомагаю іншим брати участь» → «Я створюю умови для спільної участі».***

Така динаміка має значний педагогічний потенціал, оскільки сприяє розвитку відповідальності, емпатії, ініціативності, організаційних здібностей і громадянської активності.

**3.6. Волонтерство як освітній і професійний ресурс.** Для майбутніх фахівців фізичної культури і спорту волонтерство може бути важливою складовою професійної підготовки. Участь у проведенні спортивних заходів дозволяє студенту або молодому фахівцю отримувати ***не декларативні, а практично сформовані компетентності***.

У процесі волонтерської діяльності формуються:

- навички комунікації з різними категоріями населення;
- організаційна компетентність;
- здатність працювати в команді;
- відповідальність за доручену ділянку роботи;
- навички вирішення нестандартних ситуацій;
- здатність діяти в умовах обмеженого часу;
- розуміння логістики спортивного заходу;
- досвід міжособистісної взаємодії;
- соціальна та громадянська відповідальність.

Тому волонтерство доцільно розглядати не як допоміжний компонент спортивного заходу, а як ***педагогічний інструмент професійної соціалізації майбутнього фахівця***.

Особливо значущим є принцип поступового переходу від виконання простих доручень до самостійної організації окремих напрямів роботи. Наприклад, студент спочатку може виконувати функції волонтера, згодом координувати невелику групу волонтерів, а на наступному етапі – відповідати за певний напрям спортивно-масового проєкту. Така траєкторія створює умови для розвитку професійного лідерства.

**3.7. Взаємозв'язок лідерства, командної роботи та волонтерства.** Лідерство, командна взаємодія і волонтерство не повинні розглядатися як ізольовані явища. У реальній практиці вони утворюють ***єдину соціально-педагогічну систему.***

Лідер формує напрям і підтримує мотивацію. Команда забезпечує взаємодію та реалізацію спільної мети. Волонтери створюють додатковий ресурс для організації та

соціальної підтримки заходу. Водночас волонтери самі можуть ставати лідерами, а ефективна команда — середовищем для формування нових лідерів.

Цей взаємозв'язок можна представити як своєрідне ***«трикутне ядро» масового спорту: ЛІДЕРСТВО → організація і мотивація***

***КОМАНДА → взаємодія і спільна відповідальність***

***ВОЛОНТЕРСТВО → соціальна активність і служіння спільноті***

У центрі цього трикутника перебуває ***людина як суб'єкт соціальної та фізкультурно-спортивної діяльності***.

**3.8. Філософський вимір: від індивідуального результату до спільного блага.** У сучасній культурі спорт часто асоціюється з досягненням, конкуренцією, рекордами та особистим успіхом. Масовий спорт має можливість розширити цю парадигму. Його цінність полягає не стільки у встановленні рекорду, скільки у створенні ***простору спільного людського досвіду***.

У цьому сенсі спортивно-масова діяльність наближається до ідеї ***спільного блага***. Людина отримує користь від фізичної активності, але водночас її участь може приносити користь іншим – через підтримку, співпрацю, організацію, наставництво або волонтерську допомогу.

Саме тому лідерство у масовому спорті не повинно перетворюватися на прагнення контролювати інших, а волонтерство – на безоплатне виконання технічної роботи. Їхня глибша функція полягає у формуванні ***культури співучасті***, де кожна людина може бути не лише отримувачем соціального блага, а й його творцем.

У цьому проявляється одна з фундаментальних закономірностей спортивно-масової діяльності: ***чим більше людина відчуває власну причетність до спільноти, тим вищою стає ймовірність її довготривалої участі в соціально значущій фізкультурно-спортивній діяльності***.

Отже, завдання сучасного фахівця полягає не лише в тому, щоб організувати захід, забезпечити його матеріально-технічну сторону та залучити необхідну кількість учасників. Значно важливішим є створення ***соціального середовища, у якому люди хочуть залишатися активними, взаємодіяти, підтримувати інших і брати відповідальність за спільний результат***. Саме в цьому полягає психолого-педагогічна та суспільна цінність лідерства, командної взаємодії і волонтерства у сучасному масовому спорті.

## ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Проаналізуйте взаємозв'язок внутрішньої та зовнішньої мотивації у формуванні стійкої потреби населення в регулярній фізичній активності.
2. Обґрунтуйте необхідність диференціації мотиваційних стратегій організатора масового спорту залежно від віку, соціального статусу та життєвих обставин учасників.
3. Поясніть, чому низьку фізичну активність населення некоректно пояснювати виключно недостатньою мотивацією особистості.
4. Проаналізуйте співвідношення гендерної рівності та індивідуалізації спортивно-масової роботи. Чому рівність можливостей не передбачає механічної однаковості програм?
5. Обґрунтуйте психолого-педагогічні умови, за яких одноразовий інтерес до спортивно-масового заходу може трансформуватися у стійку поведінкову установку.

6. Проаналізуйте механізми, за допомогою яких спортивно-масові заходи виконують комунікативну, інтегративну та виховну функції одночасно.

7. Поясніть, чому сам факт участі у спортивно-масовому заході не гарантує позитивного виховного результату. Які умови визначають його педагогічну ефективність?

8. Порівняйте адміністративне керівництво та лідерство у масовому спорті. Обґрунтуйте значення авторитету, довіри та особистого прикладу для мотивації учасників.

9. Проаналізуйте взаємозв’язок довіри, згуртованості, рольової визначеності та психологічної безпеки як психологічних механізмів ефективної командної взаємодії.

10. Обґрунтуйте взаємозв’язок лідерства, командної взаємодії та волонтерства як єдиної соціально-педагогічної системи масового спорту та розкрийте її значення для переходу від індивідуального результату до спільного блага.